

MÉSZ-HEGY-NYERGES-TETŐ

HELYI JELENTŐSÉGŰ VÉDETT TERMÉSZETI TERÜLET

A BÜKKALJAI KŐKULTÚRA EMLÉKEI

A Bükkalja közzettani felépítése, az állékony, de jól faragható riolit- és dácittufa (ignimbrit) következtében a tájegység településeiben jelentős hagyománya alakult ki a **kő megmunkálásának** (a kőfaragásnak, a kővágásnak, a kőfejtésnek), a kő népi alkalmazásának. Az építőké fejtése és a népi építészetben történő felhasználása, a kőfaragás és a kőzetbe mélyített helyiségek készítése a Kárpát-medencében itt nyúlik vissza a legrégebbi időkhöz.

A KŐ A NÉPI ÉPÍTÉSZETBEN. KŐFARAGÁS

Bakó Ferenc és Viga Gyula kutatásai nyomán kijelenthető, hogy a Bükkalja a kőépítkezés hagyományos területe, a kő az egyházi, a nemesi építészet mellett a paraszti építőgyakorlatban is jelen van. A vidék népi építészetében a kő (kőzet) felhasználása kétféle módon jelenik meg: a *fennálló falú építményekben* (lakóházak, ólak, istállók) és a *barlanglakásokban*, pincekben, egyéb kőzetbe faragott gazdasági rendeltetésű helyiségekben (ólak, kamrák).

Szt. Donát szobra (Eger)

Kőfeszület (Szomolya)

A bükkaljai kőfaragó-hagyomány központja Szomolyán volt. A szomolyai kőfaragó családok egyaránt készítettek tornácoszlopot, ablakkő-keretet, kőkoralót, kővályút, itatót, kézimalmot, sírkövet és vallással kapcsolatos kultusztárgyakat (kőkeresztet, szentet ábrázoló szobrot, emlékművet.)

KŐBÁNYÁK, KŐFEJTÉS

A bükkaljai kőbányák legkedveltebb alapanyaga a fehéres színű riolittufa és a vörösesbarnás dácittufa (ignimbrit). Bogács, Demjén, Sirok és Szomolya határában több kőfejtőt is műveltek egyszerre. Szomolyán az Ispánberek (Ispánberkitető), a Vén-hegy, a Gyűr, a Bikaól és a Demecs nevű dűlőkben voltak kőbányák. Bogács is több bányával rendelkezett: ezek a szorosai, az ábrahámkai, a kőkötői, a hintó-völgyi bányák, a Senkibányája, a Fejírki-bánya és a Veres-bánya.

Tufába faragott birkahodály (Kács)

Barlanglakás-belső (Szomolya)

BARLANGLAKÁSOK, PINCEHÁZAK

A legtöbb barlanglakással Ostoros, Szomolya, Tibolddaróc rendelkezett (településenként több mint száz lakás). Cserépváralján, Egerszalókon, Noszvajon, Sályban, Sirokban jelentős mennyiségű (30–100 lakás), Andornaktályán (Andornakon és Kistályán), Bogácson, Cserépfalun, Demjénben, Egerben, Felsőtárkányban, Kácson, Kisgyőrben kevesebb mint harminc kőbe vájt hajlékot mért fel Bakó Ferenc 1975-ig. A barlanglakásban élők társadalmi helyzete a történelmi távlatban igen eltérő volt: a tehetősebb, földbirtokkal is rendelkező parasztok vagy iparosok (kőfaragók) és a nincstelen, vagy csak csekély földtulajdonnal bíró napszámosok, summások egyaránt laktak pinceházban.

Borházas pincek (Bükkzsérc)

A pincelakások általában kétsejtűek voltak, a konyhában szabadkéménnyel, a szobán kívülről fűtött kemencével. A ház mellett befaragott borospince, istálló (kőbe vájt jászakkal), sertésól és egyéb tufába mélyített kamrák nagyobb paraszti gazdaság igényeit tükrözték.

PINCÉK, PINCECSONPORTOK

A miocén kori vulkáni tevékenység nyomán létrejött riolit-riodácittufákön képződött nyomelemekben, ásványi anyagokban gazdag talajon zamatos szőlő terem, az állékony, de jól faragható, könnyen vágható, lyukacsos kőzetbe mélyülő jól szellőző, lélegző, magas páratartalmú, szinte állandó hőmérsékletű pincek pedig kiváló feltételeket biztosítanak a bor tárolására.

A bükkaljai borospincek közül a legegyszerűbbek és legrégebbiek az épület nélküli lyukpincek, földalatti járatok: az 5-10 méter mély pinceágra egy keskeny folyosó, a torok vezet le. Az ilyen to-

rokpincek általában a lakótelkekhez csatlakoznak, de külön pincecsoportokat is alkotnak pl. Egerben a Kisvölgy utcában, a Szalában a Nagykőporoson, Felnémeten, Szomolyán. Az egri és a bükkaljai pincek nagy többsége borházas (présházas) pince. Ezek egy része épített, azaz fennálló falú borházzal, másik része kőbe vágt borházzal rendelkezik.

„BÚJÓK”

A települések határában a lyukpincek mellett szép számmal található egyéb szőlőműveléshez kapcsolódó sziklába vájt építmények is: például kőkunyhók („bújók”) és csőzkunyhók, valamint az állattartást szolgáló kőbe vájt pásztor-kunyhók, nagy terű, néha több osztatú *kőhodályok* (mint amilyen például a szomolyai uradalmi birkahodály).

Barlanglakás (Cserépváralja)

A Nyerges-tető és a Mész-hegy környezetében számos „kőbújót” ismerünk, amelyek a szőlő- és kertműveléshez kapcsolódtak: bennük szerszámokat tároltak, de rövidebb ideig történő tartózkodásra (alvásra) is alkalmasak voltak.

KAPTÁRKÖVEK

A bükkaljai kőkultúra gyökerét, legarchaikusabb rétegét az ún. kaptárkövek jelentik. Az ismeretlen eredetű fülkés sziklák kifaragásának idejéről, a készítőik kilétéről és a fülkék rendeltetéséről – konkrét adatok híján – csupán feltevéseink vannak. (Lásd: a **2. állomás** ismertető-tábláját.)

TOVÁBBI INFORMÁCIÓK:

www.bukkalja.info.hu
(a bükkaljai kőkultúra látnivalói);
www.lithosphera.hu
(a kaptárkövekről és a Bükkaljáról bővebben)

Pincesor (Szomolya)

KAPTÁRKŐ TERMÉSZETVÉDELMI
ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET
3300 Eger, Kallómalom u. 3. II./3.
info@kaptarko.hu | www.kaptarko.hu

Megvalósult a Vidékfejlesztési Minisztérium 2010. évben a védett természeti területeken az elhagyott hulladék felszámolásának feladatai támogatására biztosított pályázati támogatásból.

